

rigspolitik. Tværtimod gør forf. op med Helmut Böhme, der i »Deutschlands Weg zur Grossmacht« kommer ind på samme periode, men ud fra thesen om »Primat der Innenpolitik«. Men hvad enten man følger Waller eller Böhme er det en mangel i denne bog, at forf. ikke går nærmere ind på de indre tyske forhold; netop derved kunne han måske vise, at det udelukkende var de andre staters holdning, der bestemte Bismarcks politik. Endvidere må det beklages, at forf. ikke har valgt enten en kronologisk eller en tematisk disposition. Nu er det blevet både og, hvad der kan virke forvirrende: F. eks. omtales ministerskiftet i Østrig-Ungarn – fra Andrassy til Haymerle – flere gange, fordi forf. fører et tema et par måneder frem og så springer tilbage til et andet. Det karakteristiske er vel netop, at Bismarck spiller på så mange strenge og at det hele hænger sammen. Dette fremgår da også udmærket af Wallers bog, men det var nok blevet klarere ved en anden opbygning.

Otto Rühl

NYESTE TID

H. C. G. Matthew: The Liberal Imperialists. The ideas and politics of a post-Gladstonian élite. Oxford University Press, 1973. 331+xl s. £ 5.50.

Nicholas d'Ombrain: War Machinery and High Policy. Defence administration in peacetime Britain 1902-1914. Oxford University Press, 1973. 302+xvi s. £ 4.50.

Disse to bind i »Oxford Historical Monograph« serien tager begge udgangspunkt i Storbritanniens ændrede situation i verdenspolitikken og -økonomien omkring århundredeskiftet. De skildrer omstillingsforsøg på to felter: Den interne idépolitiske diskussion i det Liberale parti, hvis doktriner samfundsudviklingen i den sidste del af det 19. årh. gjorde det svært at opretholde; og den militære strategiske planlægning. På begge områder var Boerkrigen en katalysator. Den bragte de Liberales splittelse over udenrigs- og imperiepolitikken frem i lyset og illustrerede Storbritanniens storpolitiske isolation og militære uforberedthed. Udbruddet af 1. verdenskrig er fremstillingernes naturlige slutpunkt. Krigen gjorde militær og økonomisk planlægning til en nødvendighed på en måde, der fremskyndede den splittelse i det Liberale parti, som de »liberale imperialister« havde søgt at undgå.

Matthews bog handler ikke om liberal imperialisme, men om en gruppe liberale politikere – Rosebery, Asquith, Grey, Haldane var de mest kendte – som kaldte sig liberale imperialister, og hvis syn på en række af tidens politiske problemer skildres. Deres bestræbelser gik i retning af at formulere en liberalisme, der skilte sig klart både fra klassisk Manchester-liberalisme og fra ekstrem radikalisme. Nøgleordene var »clean slate« og »efficiency«. Gennem lidenskabsløse pragmatiske analyser af landets problemer skulle befolkningens tilstand bedres og Storbritanniens konkurrenceevne forøges, eksempelvis gennem en mere bevidst statslig indsats på det sociale område. Karakteristisk var vægten her mere på ting som effektivitetsfremmende uddannelsesreformer end på alderspensioner, der jo ikke bidrog direkte til et mere effektivt samfund. På koloniområdet accepterede gruppen nødvendigheden af at være med i kapløbet, men lagde mest vægt på udbygning af forbindelserne med de europæisk befolkede Dominions.

Deres hovedmål, at give de Liberale et nyt, bæredygtigt idégrundlag, blev ikke nået. Matthew antyder nogle af grundene hertil. Gruppens medlemmer var elitister, uden gennemslagskraft udadtil og uden sans for organisationsopbygning. Men først og fremmest kunne nok så mange gentagelse af »efficiency«-temaet – som jo også Fabianerne spillede på i denne periode – ikke skjule dette begrebs fundamentale vaghed og »profoundly

conservative« natur (s. 264). De liberale imperialister ville gå med til statslige justeringer indenfor de eksisterende samfundsrammer, men ikke i samme omfang som de radikale eller endda som mere interventionistisk indstillede Toryer; de var pro-imperialistiske, men kunne som medlemmer af et frihandelsparti ikke forfølge tanker om Imperiet som en selvforsynende økonomisk helhed med samme konsekvens som konservative protektionister af Joseph Chamberlains type. De så, medgiver forfatteren dem, at hvis det Liberale parti skulle kunne konkurrere med det fremvoksende arbejderparti og de Konservative, måtte det forhindre en for voldsom klassepolarisering af vælgerkorpset. Hertil var udformningen af en positiv imperieideologi et middel, men hverken dette eller en diffus henvisning til effektivitetssøgende pragmatisme var tilstrækkeligt til at den udvikling, de frygtede, kunne standses.

Den kanadiske historiker Nicholas d'Ombrains analyse af det militære administrationsapparat i Storbritannien i årene før 1. verdenskrig er i al væsentlighed en gennemgang af the Committee of Imperial Defence's rolle og funktion i forsvarsplanlægningen. Udgangspunktet er forestillingerne om, at eksistensen af C.I.D. var ansvarlig for den relativt velforberedte planmæssighed, hvormed Storbritanniens militære indtræden i krigen fandt sted, da den politiske beslutning herom var truffet. Navnlig C.I.D.s sekretær fra 1912, den senere kabinetssekretær M. P. A. Hankey, har senere fremhævet C.I.D.s væsentlige rolle i planlægningen. d'Ombraïn modificerer denne opfattelse meget stærkt. Han fremhæver, at C.I.D. i årene fra 1902–1905/06 af sine skabere var tænkt som en komité af politiske og militære ledere, som med tiden kunne udvikle sig til et organ med selvstændigt besluttende udøvende beføjelser indenfor den overordnede militære planlægning. Denne konception holdt kun så længe Admiralitetet var den altdominerende faktor i forsvarsplanlægningen. Efter at der i 1906 blev knyttet militære kontakter med ententeparteneren Frankrig, fremførte hæren med større styrke den kontinentale landmilitære strategi. Hær-flådekonflikten kunne ikke løses indenfor C.I.D.s rammer, og fra 1909 måtte komitéen opgive at fungere som planlægningsorgan. Hærens opfattelse blev dominerende, uden dog at Admiralitetet opgav den maritime amfibiestrategi. For at skabe en videre eksistensberettigelse for komitéen drejede Hankey dens virksomhed over i rent tekniske baner: Forberedelse af detailplaner for forsyning, transport m.v. i en eventuel krigssituation. På dette snævre plan var komitéens virksomhed nyttig nok, men den blev aldrig hverken »the maker of policy, the centre for strategic planning, or the architect of national capability« (s. 114). Storbritanniens krigsindtræden blev bestemt af bindingerne til Frankrig, ikke af forhåndsplanlægning i C.I.D.

Begge de behandlede værker er grundige, solidt arkivbaserede fremstillinger, som efterlader indtrykket af, at de analyserede idéhistoriske og organisationshistoriske emner herefter næppe kan afløses mange nye facetter; men som i ret vidt omfang overlader anerknytningen til den bredere politiske og sociale udvikling i samtiden til læseren.

Jørgen Sevaldsen

Göran Rystad: Ambiguous Imperialism: American Foreign Policy and Domestic Politics at the Turn of the Century. Lund Studies in International History 6. Scandinavian University Books, Esselte Studium, Lund 1975. 346 s. + bibliografi og index.

Traditionelt har amerikanske historikere nærmet sig USA's udenrigspolitik omkring århundredskiftet gennem undersøgelse af motiver og interesser bag krigen mod Spanien i 1898 som førte til amerikansk kontrol med Cuba og Filippinerne. Professor ved Lunds Universitet, Göran Rystad, lister sig ind på den amerikanske imperialisme bagfra med sin præcise, velorganiserede studie af processerne bag udenrigspolitikken, det vil her sige